

Jerzy Lech Kontkowski

NOVÉNA
ZA
DOBRÚ
SMRŤ

Úvod

I. Dobrá smrť

Môže byť smrť dobrá? Zdá sa, že nie. Aj na Ježiša v Getsemanskej záhrade doľahla hrôza a úzkosť (porov. *Mk 14, 33*). A povedal Petrovi, Jakubovi a Jánovi: „Moja duša je smutná až na smrť“ (*Mk 14, 34*). Keď Ježiš prišiel do Betánie k zosnulému Lazárovi, „zachvel sa v duchu“ (*Jn 11, 33*) a „zaslzil“ (*Jn 11, 35*). Ako môže byť teda smrť dobrá?

Zlá smrť je taká, po ktorej človek ostáva celú večnosť bez Boha. A dobrá smrť? O dobrej smrti môžeme hovoriť v troch významoch.

Prvý:

Smrť sama o sebe nie je dobrá, lebo ako taká vyvoláva hrôzu. Dobrá je inštrumentálne ako prostriedok, ako brána k Bohu. A práve so zreteľom na cieľ, vzhľadom na Boha, ju možno nazvať dobrou.

Apoštol Pavol v Liste Filipanom napísal: „Pre mňa žiť je Kristus a zomrieť zisk. [...] Túžim zomrieť a byť

s Kristom, a to by bolo oveľa lepšie, ale zostať v tele je zasa potrebné pre vás“ (*Flp* 1, 21 - 24).

V kódexe rabína Meira (2. storočie) sa nachádza poznámka o smrti: „Smrť je dobrá, keď človeka odpútava od pominateľného sveta a vedie ho do večného sveta, kde už nevládne hriech“ (*Berešit Rabba*, IX, 5).

Teofil, antiochijský biskup (2. storočie) napísal: „Boh daroval človeku smrť zo svojej dobroty a milosrdenstva“ (*Pre Autolyka*, II, 26).

Svätý Ambróz tento názor odôvodňuje v širšom zmysle: „Smrť je univerzálny prechod. Ak ho prejdeš odvážne, potom je to prechod od porušenia k neporušenosti, od smrteľnosti k nesmrteľnosti, od zmätku k pokoji. Preto sa neľakaj slova smrť, ale raduj sa z dobrodenia tohto krásneho prechodu“ (*De bono mortis*, 4, 15).

Druhý:

Dobrá (šťastná) smrť je taká, keď zomierame v stave posväcujúcej milosti, bez ťažkého hriechu, a dúfame, že pôjdeme do neba, prípadne do očistca, ale nie do pekla. Cirkev sa modlí a prosí, aby nás Boh uchránil od náhlej a nečakanej smrti, aby nás smrť nezaskočila nepripravených. V tomto zmysle teda dobrá (šťastná) smrť predpokladá prípravu na smrť, pamätanie na ňu. Keď budeme dobre žiť, budeme dobre zomierať.

Ludové príslovia hovoria *Aký život, taká smrť* alebo *Kto dobre robí, smrti sa nebojí*.

Päťsto rokov pred Kristom Platón povedal, že „filozofia je príprava na umieranie a smrť“ (*Fedón*, 64a)

a „smrť je oddelenie duše od tela“ (*Fedón*, 67d). Nemusíme súhlasiť s platónskou filozofiou, s preexistenciou myšlienok, s tým, že telo má byť hrobom duše a tak ďalej. Je však pravda, že hľadanie múdrosti nás môže pripraviť na zomieranie a smrť.

Podobnú myšlienku vyjadruje latinské príslovie: *Čokoľvek robíš, rob to rozvážne a pozeraj sa na koniec!*

Ježiš v Getsemanskej záhrade povedal Petrovi, Jakubovi a Jánovi, keď ich našiel spať: „Bdejte a modlite sa“ (*Mk 14, 38*). Učí nás to aj v podobenstvách: o bdelom vrátnikovi (*Mk 13, 33 - 37*), o hospodárovi, ktorého prekvapil zlodej (Syn človeka) (*Mt 24, 42 - 51; Lk 12, 35 - 40*), o desiatich pannách, z ktorých len päť múdrych neprekvapil príchod ženícha (Ježiša Krista) (*Mt 25, 1 - 13*). Je potrebné bdieť, byť pripravený na príchod Pána. „Preto bdejte, lebo neviete ani dňa, ani hodiny“ (*Mt 25, 13*).

Na Popolcovú strelu kňazi a diakoni robia znak kríža popolom na čelá veriacich so slovami: „Pamätaj, že prach si a na prach sa obrátiš“ (porov. *Gn 3, 19*).

V *Knihe Sirachovcovej (Ecclesiasticus)* čítame: „Pamätaj, že smrť nebude meškať“ (*14, 12*). Odtiaľ pochádza výrok trapistov a kamaldulov *Memento mori – Pamätaj na smrť*.

V neskorom stredoveku sa rozvíjal literárny žáner pod názvom *ars moriendi* (lat. umenie umierať). Boli to asketické spisy, ktorých cieľom bolo pripraviť človeka na prijatie smrti. Medzi najznámejšie patrí *Ars bene moriendi* vydané v Kolíne nad Rýnom v roku 1440. Pripisuje sa Mateuszowi z Krakova, potom kardinálovi Domeni-

covi da Capranica (zomrel v roku 1458) a *Ars moriendi Jana Gersona* (1363 – 1429).

Kniha z 15. storočia *Nasledovanie Krista*, ktorej autorstvo sa pripisovalo Tomášovi Kempenskému, venuje tomuto tajomstvu jednu kapitolu „O pamätaní na smrť“, v ktorej sa píše: „Aký šťastný a aký múdry je, kto sa teraz usiluje byť takým, akým by chcel byť v hodine smrti!“ (1, XXIII, 22).

Bohatú argumentáciu pre rozmýšľanie o smrti predstavil jezuitský kňaz Piotr Skarga v kázni o smrti, ktorú uvádza vo svojej zbierke kázní *Kazania przygoďne*: „Nič tak nepodnieti človeka k dobrému, žiaden strážca našej spásy nie je šikovnejší, než premýšľanie o smrti a o tom, čo po nej na druhom svete nasleduje. [...] Tu [človek] dostane rozum a pravú múdrosť.“ Podľa neho premýšľanie o smrti „chráni od hriechov a zaháňa pokušenia, chráni pred zamilovaním sa do sveta a pozemského šťastia.“ Ťažko chorý človek odkladá pokánie a spoveď na čas, keď sa bude cítiť lepšie. Zdravý človek sa nechce obrátiť. Skarga pobáda: „Poďme úzkou cestou svätých a blahoslavených, nečakajme na choroby, v zdraví myslime na smrteľnú chorobu. Rozumnou myšlienkou, ako pristane múdrym, sa pozerajme na budúce veci a predstavme si ich ako prítomné.“

V roku 1595 v Krakove vo františkánskom kostole Marcin Szyszkowski založil neskorší krakovský biskup Arcibratstvo umučenia Pána. Bratia okrem iného pripravovali umierajúcich ľudí na smrť, privádzali k nim spovedníkov, organizovali pohreby tým, ktorých nemal kto pochovať. Odtiaľ vznikol názov – Bratstvo dobrej smrti. Počas pobožnosti „Pätnástich stupňov umučenia Pána“ bratia veľakrát opakovali výrok *Memento homo mori – Pamätaj, človeče, na smrť*.

V roku 1648 v Ríme pri kostole Il Gesù generálny predstavený Spoločnosti Ježišovej Vincent Carrafa založil Kongregáciu (Bratstvo) dobrej smrti.

V 19. storočí Jan Lyonard SJ (1819 – 1887) založil Arcibratstvo zomierajúceho Srdca Pána Ježiša a Panny Márie Bolestnej. Jeho centrum sa nachádza v Jeruzaleme. Členovia arcibratstva vyprosujú milosť dobrej smrti pre umierajúcich a kresťanskú útechu pre trpiacich.

V roku 1865 v Tincebray (Francúzsko) pri Kostole Najsvätejšej Panny Márie biskup Charles Fr. Rousselet založil Združenie Panny Márie, patrónky dobrej smrti.

Svätý Ján Bosco (1815 – 1888) pravidelne raz za mesiac zhromaždil svojich chlapcov v kostole, kde si vykonali takzvanú prípravu na dobrú smrť. Po krátkej modlitbe a zamyslení chlapci pristupovali k svätej spovedi tak, ako keby bola posledná v ich živote. A potom pri svätej omši sa tiež snažili prijať Pána Ježiša tak, ako keby to bolo poslednýkrát. Snažili sa predstaviť si, že sa blíži ich pozemský koniec a oni majú ešte krátky čas na dokončenie povinností, na splnenie sľubov, na uspo-

riadenie si vzťahov, na dopovedanie toho dôležitého. Túto prax pod názvom *cvičenia dobrej smrti* odporúčal don Bosco aj svojim nasledovníkom, a tak sa tento pojem používal v saleziánskej rodine už od jej vzniku. Postupne sa preniesol na všetky miesta a kontinenty, kde saleziáni pôsobili. Aj v súčasnosti sa v saleziánskej spiritualite praktizujú duchovné obnovy a duchovné cvičenia s prijatím sviatosti zmierenia. Podľa *Stanovy Saleziánskej spoločnosti* sa chápu ako „osobitné príležitosti počúvať Božie slovo, rozpoznávať Božiu vôľu a očisťovať si srdce. Tieto chvíle milosti vracajú nášmu duchu hlbokú jednotu v Pánovi Ježišovi a živia v nás očakávanie jeho príchodu“ (*Stanovy a pravidlá*, 91).

Tretí:

Dobrá smrť znamená zmiernenie fyzických i psychických bolestí pred smrťou a v čase smrti pomocou farmakologických prostriedkov (okrem tých, ktoré skracujú život) a používanie terapeutických a duchovných techník. V tomto treťom zmysle dobrá smrť označuje dôstojné umieranie človeka.

Pred dvetisíc rokmi prinášali k Ježišovi „všetkých chorých a posadnutých“ (*Mk 1, 32*) a on mnohých uzdravil. Odporúčal svojim učeníkom, aby sa starali o chorých, chudobných a núdznych. Stotožnil sa s nimi: „Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili“ (*Mt 25, 40*).

Mnohé rehoľné rády sa špecializujú na starostlivosť o pacientov. Nie je možné ich všetky vymenovať.

V 16. storočí svätý Kamil de Lellis (1550 – 1614) založil kamiliánsky rád. Rehoľníci slúžia chorým, dokonca aj s nasadením vlastného života. Z tohto dôvodu ich v minulosti nazývali „otcami dobrej smrti“. Svätá Matka Tereza z Kalkaty (1910 – 1997) založila v roku 1946 kongregáciu Misionárok lásky, ktoré sa starajú o chudobných, chorých a umierajúcich. V roku 1967 Dr. Cecilia Saunders otvorila v Londýne nemocnicu nazývanú zariadenie svätého Krištofa, ktorá sa špecializuje na zmiernenie morálnych a fyzických bolestí umierajúcich ľudí. Hospice inšpirované týmto vzorom boli postupne zriadené aj v mnohých ďalších krajinách.

V roku 1605 vytvoril Francis Bacon nový termín: eutanázia. Je zložený z dvoch gréckych slov: eu – dobrý a thanatos – smrť. V skutočnosti je eutanázia popretím dobrej smrti. Problém je však starší.

Najväčší starovekí filozofi Platón a Aristoteles boli krutí, tak ako bola krutá doba, v ktorej žili. Platón si myslel, že lekári a sudcovia by mali rozhodnúť, ktorí nevyliciteľne a duševne chorí pacienti by mali byť zabití (*Štát*, 410a). Aristoteles obhajoval zabíjanie postihnutých detí (*Politika*, VII, 14, 10). Stoici navrhovali starým a chorým dobrovoľnú samovraždu. Seneca napísal: „Smrť je pre všetkých koniec, pre mnohých liekom, pre niekoľkých túžbou. [...] Smrť trhá putá neslobody. Smrť

je brána, ktorá je pred každým doširoka otvorená. Smrť je dobro“ (*O úteche pre Marciu*, XX, 12).

V rokoch 1940 až 1945 nacistická vláda v Nemecku často praktizovala eutanáziu pre duševne chorých, retardovaných a zmrzačených.

Pojem eutanázia sa v priebehu dejín menil. V súčasnosti eutanázia označuje úmyselne spôsobenie smrti nevyliciteľne chorého a trpiaceho človeka na jeho výslovnú žiadosť. Eutanázia bola legalizovaná v Holandsku v roku 1993, v Austrálii v roku 1996 a v Dánsku. Zdanlivé „dobro“ eutanázie spočíva v skrátaní, odstránení utrpenia zo súcitu, ľútosti a milosrdenstva, pričom je chorý človek zároveň pozbavený života. Eutanázia je však vražda.

Druhý vatikánsky koncil v roku 1965 odsúdil zločiny proti životu a vymenoval medzi nimi „vraždy každého druhu, genocídy, potraty, eutanáziu, ako aj samovraždy“ (*Gaudium et spes*, 27). V roku 1980 *Kongregácia pre náuku viery* vydala vyhlásenie o eutanázii a potvrdila jej vražedný charakter.

Znakom dobrej smrti je kríž. Ježiš na kríži zvíťazil nad hriechom, a keď vstal z mŕtvych, zvíťazil nad smrťou. Preto sa dáva umierajúcemu na pobozkanie kríž. Kríž sa stavia aj na hrob zosnulého ako znak zmŕtvychvstania v Ježišovi.